

УДК 354.42

О.М. Косоков, А.О. Сірик

Військова частина А1906, Київ

ЗАВДАННЯ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЗА ДОСВІДОМ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ НА СХОДІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано інформаційні технології, які застосовувалися РФ під час ведення гібридної війни на Сході України. Визначені завдання, які необхідно вирішити для захисту українського інформаційного простору та визначено особливості забезпечення інформаційної безпеки в Україні на сучасному етапі.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційні технології, гібридна війна, Україна.

Вступ

Постановка проблеми. Аналіз літератури. Специфіка дій Російської Федерації (РФ) в гібридній війні, яка, поєднуючи мілітарні, квазімілітарні, дипломатичні, інформаційні, економічні засоби, не гребуючи ядерним шантажем, яскраво демонструє намагання досягти в Україні та в інших країнах світу власних, не завжди зрозумілих міжнародній спільноті політичних цілей.

Гібридний інформаційно-медійний характер російської агресії вже станом на 2014 рік повною мірою виявив неприпустимо слабкі позиції України в забезпеченні власної інформаційної безпеки, зокрема [1]:

1) критична кількість медіа, які перебуваючи в інформаційному просторі України, порушують її закони та загрожують її національній безпеці;

2) недостатньо захищений від неліцензованих трансляцій вітчизняний телерадіопростір, стабільне технічне покриття якого й досі є значно меншим за територію держави (навіть без урахування окупованих районів);

3) неадекватна вимогам часу система нормативно-правового та інституційного забезпечення розвитку інформаційної сфери, зокрема, відсутність концептуальної державної політики інформаційної безпеки;

4) недостатньо фахова, слабо організована й надто залежна від власників ЗМІ журналістська спільнота;

5) брак дієвих інституцій та механізмів оперативного реагування на інформаційні загрози як технічного, так і психологічного характеру.

Все це свідчить, що станом на кінець 2013 року в Україні практично не було цілісної системи захисту національного медійного і, зокрема, телерадіоінформаційного простору. Серед іншого, це призвело до створення умов для масової та безперешкодної трансляції аудіовізуального продукту, зміст якого прямо порушував законодавство України у сфері інформаційної безпеки.

Слід зазначити, що тема захисту і розвитку національного інформаційного простору вже кілька десятиліть є приводом для запеклих наукових дискусій. Її розробляли такі закордонні фахівці, як

М. Кастельс, А. Моль, З. Бжезинський, Ф. Хоффман, А. Ворфоломеев [2–6] та багато інших. Цю проблематику активно досліджують і вітчизняні науковці. Зокрема, питаннями забезпечення інформаційної безпеки держави присвячені праці В. Горбуліна, В. Домарева, В. Остроухова, В. Петрика, Г. Сашука [7–12] та інших.

Водночас необхідний рівень інформаційної безпеки гарантується комплексом заходів (нормативно-правових, організаційних, технічних) спрямованих на запобігання, виявлення й нейтралізацію тих обставин, факторів і дій, які можуть завдати збитків чи зашкодити реалізації інформаційних прав, потреб та інтересів країни і її громадян.

Зазначене набуває особливої актуальності в умовах російської агресії та фактичної відсутності в Україні національної системи забезпечення інформаційної безпеки.

Метою статті є: аналіз інформаційних технологій, які застосовує РФ у гібридній війні проти України, та визначення завдань щодо захисту національного інформаційного простору.

Виклад основного матеріалу

Інформаційні заходи, як складові гібридної війни РФ проти України, що проводяться шляхом застосування маніпулятивних технологій, формують інформаційне поле та визначають вектор сприйняття населенням країни тих чи інших подій.

За результатами соціопитування [13], кожний регіон нашої держави перебуває під різним інформаційним впливом. Одним із завдань цього дослідження було з'ясувати, кому віддають перевагу телеглядачі Сходу України. Отже, на Донбасі кількість телеглядачів політичних новин телеканалів «Інтер», «Україна» становить 60 %, російських новин – 78 % глядацької аудиторії. Саме серед глядачів цих телеканалів опинилося більше тих, хто хотів би об'єднатися з Росією.

Покриття п'яти найбільш рейтингових українських телеканалів («1+1», «Інтер», «Україна», «СТБ», «ICTV») на територіях, підконтрольних «ДНР» та «ЛНР», значно нижче, ніж на решті тери-

торій Півдня та Сходу України. Натомість російські канали («РТР», «НТВ» та «ОРТ») там може переглядати кожен другий житель. Як приклад, особливий медіаландшафт мають території, близькі до лінії фронту. Місцеву медійну інфраструктуру там зруйновано; покриття телевізійним сигналом недостатнє, натомість є доступ до пропагандистських джерел так званих «ДНР» та «ЛНР» – відповідно довіра до національних ЗМІ є дуже низькою. Частка людей (24%), опитаних на Донбасі, переконані: «Україна нездатна подолати існуючі проблеми та труднощі», що свідчить про песимістичні настрої регіону [14].

Результати іншого соціологічного дослідження [15], проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (березень 2015 року) на замовлення громадянського об'єднання «Телекритика», засвідчили, що мешканці тимчасово окупованих територій (ТОТ) Донбасу погоджуються із меседжами російської пропаганди. 49% респондентів на цих територіях називають події, що відбулися зимою 2014 року – фашистським переворотом, а 67% вбачають його причиною олігархічну змову та маніпуляції США. Щодо мешканців територій Донбасу, які підконтрольні Україні, то результати цього дослідження протилежні (27% і, відповідно, 24%). Це підтверджує той факт, що результативність російської пропаганди пов'язана з регіоном проживання респондентів і можливістю доступу людей до альтернативних джерел інформації. Кремль вживає активних заходів для інформаційної ізоляції населення ТОТ Донбасу від незалежних засобів масової інформації (ЗМІ) та інтегрування його в російське медійне поле, забезпечуючи доступ тільки до російських або підконтрольних Кремлю ЗМІ.

Нині основними визначальними факторами, що негативно впливають на інформаційний простір в Україні, є [16]:

- постійні втрати серед особового складу (загиблі, полонені, поранені), які ведуть до формування недовіри до українського воєнно-політичного керівництва, що нібито нездатне контролювати ситуацію, що склалася в Україні;

- недосконала національна система інформаційної безпеки сприяє зниженню рівня патріотизму;

- відсутність позитивної динаміки в районах ведення бойових дій сприяє формуванню думок, спрямованих на послаблення української національної ідеології, розшарування української нації за принципом пошуку розбіжностей серед різних етнічних груп, відмінностей культур регіонів України, мовних і історичних особливостей тощо;

- активність зовнішніх інформаційних заходів з боку Росії впливає на формування основного твердження про прийнятність для України федерального державного устрою та завершення бойових дій на сході країни на умовах Кремля.

Інформаційна складова гібридної війни Росії проти України призвела до необхідності вжиття

негайних заходів щодо захисту національного інформаційного простору:

- запровадження адміністративних обмежень трансляції на українській території програм російських пропагандистських теле- і радіоканалів та поширення іншої мас-медійної продукції (у тому числі книги російського виробництва), яка дестабілізує суспільну ситуацію в Україні і формує загрози національній безпеці;

- заборона в'їзду артистів, що публічно підтримують анексію Криму та воєнну агресію Кремля;

- відновлення українського мовлення на прифронтових та ТОТ;

- створення незалежного суспільного мовлення, розвиток власного кіновиробництва.

Основними маніпулятивними технологіями, які використовує РФ у гібридній війні проти України, є: нагнітання психологічного шоку, ефект первинності (удар на випередження), ефект присутності (дії, які покликані імітувати реальність у «репортажах з місць боїв») тощо.

Однією з технологій «інформаційної обробки» населення Донбасу став прийом, який застосовує канал «Россия» – організація виступів свідків подій на підготовленому підґрунті та тиражування центральним телебаченням потрібної версії.

Крім того, серед прийомів, які застосовуються є такі:

- вибудування «фальшивих асоціацій» між певною трагедією та іншими інцидентами за участі військових;

- «підтасування фактів» та опитування «очевидців подій», які свідчать про навмисний характер злочинів. За допомогою підтасування фактів, поширення чуток створюється штучна атмосфера, а будь-яка серйозна подія на території так званих «ДНР» та «ЛНР» обробляється в рамках справжньої «інформаційної блокади» та дозування інформації.

Також використовуються образи надмірного застосування сили; пересування військової техніки як ескалації конфлікту; наслідків військових злочинів та «таємної змови» [17].

Маніпулятивна технологія «почути Донбас» увійшла до активного вжитку пропагандистської «машини» РФ ще з весни 2014 р. Вона несе в собі широку «ідею», під якою можна провадити будь-який предмет торгів олігархів з владою [18].

Заслуговує на увагу під час російської агресії такий метод інформаційного впливу, як інформаційне вкидання.

Під «інформаційним вкиданням» [19] розуміється поширення по завчасно підготовлених каналах спеціального масиву інформації з метою формувати в цільовій аудиторії певні меседжі.

Разом з тим, інформаційне вкидання не слід ототожнювати з дезінформацією, оскільки, вкидання може нести як достовірну, так і недостовірну інформацію.

Відмінними рисами вкидання від інших методів можуть бути:

а) забезпечення прихованості в процесі досягнення цільової спрямованості із застосуванням певних заходів інформаційного впливу. При цьому інформаційне вкидання маскується під звичайні медійні сюжети;

б) залучення джерел інформації країни-противника в процес поширення інформації. Слід зауважити, що цей ефект ретельно вивчається ще на етапі планування інформаційного вкидання, оскільки він створює «другу хвилю», спрацьовує принцип «доміно». На практиці, майже завжди інформація з російських джерел підхоплювалася українськими або іноземними медіа.

Основними каналами поширення інформаційно-пропагандистських заходів РФ проти України є: російські ЗМІ (радіо, телебачення, друковані та онлайн-видання тощо); підконтрольні ЗМІ на ТОТ Донбасу; зарубіжні російські ЗМІ (зокрема «Sputnik», «RT»).

Найпоширенішим об'єктом і одночасно засобом ведення інформаційних заходів у мережі Інтернет є соціальні мережі та сумнівні інтернет-сайти. Вони стали одним з важливих інструментів інформаційно-психологічного впливу, в тому числі впливу з метою маніпулювання особистістю, соціальними групами і суспільством в цілому.

Останні дослідження [20] підтверджують тезу, що російські ЗМІ (такі як «Sputnik», «RT», «НТВ» тощо) не відіграють значної ролі в системі поширення кремлівських наративів серед громадян України. Вони є джерелом наративів для місцевих проросійських ЗМІ, зокрема сумнівних медіа, а також на них можуть посилатися місцеві ЗМІ, у такий спосіб поширюючи трактування подій, спрямованих на підтримання проросійської пропаганди.

Потужним каналом проросійської пропаганди і сьогодні є Українська православна церква (Московського патріархату), зокрема ті галузі, що підпорядковуються Москві. Керівництво РФ її використовує для мобілізації потенційних прибічників його ідеології. Неодноразово траплялися випадки, коли представники цієї церкви різних рівнів виступали з антизахідними меседжами або виправдовували агресивну політику Російської Федерації.

Також агентами впливу були і є бізнесово-політичні групи, дружні до Кремля. Саме вони контролюють діяльність політичних партій та володіють потужним медіа ресурсом в Україні.

Отже, в умовах проведення РФ деструктивного інформаційного впливу на цільову аудиторію України та інших держав світу можна визначити такі основні напрями життєвих заходів щодо захисту національного інформаційного простору [21]:

– розроблення нормативно-правової бази стосовно засад державної політики у сфері інформаційної безпеки, яка б визначала взаємодію силових

структур України з місцевими органами самоврядування, державними (недержавними) установами, громадсько-політичними організаціями, ЗМІ тощо;

– створення єдиного міжвідомчого органу, який здійснюватиме керівництво, координацію та контроль заходів інформаційної безпеки, зокрема інформаційного протидіювання (наприклад, міжвідомча комісія при РНБО);

– завершення формування національної системи забезпечення інформаційної безпеки, адекватної масштабам і спрямованості загроз. На державному рівні це означає посилення внутрішніх спроможностей щодо протидії інформаційним загрозам, на міжнародному – формування кооперативного співробітництва;

– створення системи комплексного моніторингу матеріалів популярних аудіовізуальних та друкованих ЗМІ, а також популярних Інтернет-ресурсів;

– створення нової комунікаційної стратегії, здатної швидко й ефективно реагувати на сучасні виклики та загрози, а також визначити та оцінити їх характер і значущість;

– формування державної програми, спрямованої на підвищення в суспільстві рівня медіаграмотності (розуміння небезпеки від негативного інформаційного впливу);

– узаконення діяльності, використання за єдиним замислом ресурсу працівників недержавних установ, звичайних громадян України для виконання завдань захисту інформаційного простору та протидії інформаційним і кібернетичним заходам;

– продовження створення системи національного інформування для формування об'єктивної думки про події в Україні, зокрема за кордоном. У цьому зв'язку необхідно в найкоротший термін відновити мовлення каналу «Ukraine Today»;

– забезпечення специфічними засобами, які б сприяли на сучасному рівні розвитку інформаційних технологій вирішенню завдання захисту об'єктів інформаційної інфраструктури держави та вжиттю превентивних заходів;

– удосконалення системи наукових досліджень у сфері інформаційної безпеки.

Висновки

1. Основними стратегічними напрямками негативного інформаційного впливу російських та проросійських ЗМІ і надалі залишаються: дестабілізація суспільно-політичного життя в Україні, дискредитація військово-політичного керівництва, Збройних Сил України та престижу військової служби, а також перешкоджання євроінтеграційним прагненням України.

2. Російська Федерація продовжує розширювати присутність проросійського контенту та медійних ресурсів в інформаційному просторі західних країн світу. Російські спецслужби найбільш активно проводять інформаційно-пропагандистські заходи з

провокування антиукраїнських настроїв, насамперед, у Польщі, Італії, Німеччині з метою загострення відносин нашої держави з цими країнами та послаблення підтримки України на міжнародній арені. При цьому використовуються лояльні до РФ політичні сили, окремі державні діячі, громадсько-політичні об'єднання та інші організації.

3. В умовах проведення РФ деструктивного інформаційного впливу на цільову аудиторію України та інших держав світу заходи щодо захисту національного інформаційного простору доцільно проводити за зазначеними основними напрямками як на державному, так і на відомчому рівнях.

Список літератури

1. *Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна.* – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
2. *Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс.* – М., 2000. – 395 с.
3. *Моль А. Социодинамика культуры: пер. с фр. / А. Моль.* – М., 1973. – 39 с.
4. *Бжезинский З. Большая шахматная доска / З. Бжезинский.* – М., 1998. – С. 35-39.
5. *Frank G. Hoffman. Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict. «Strategic Forum», Institute for National Strategic Studies National Defense University. No. 240. April 2009.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ndu.edu/ins>.
6. *Варфоломеев А.А. Основы информационной безопасности: учеб. пособ. / А.А. Варфоломеев.* – М., 2008.
7. *Проблеми захисту інформаційного простору України: моногр. / В.П. Горбулін, М.М. Биченок; Ін-т пробл. Нац. безпеки.* – К.: Інтертехнологія, 2009. – 136 с.
8. *Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: моногр. / В.П. Горбулін, О.Г. Додонов, Д.В. Ланде.* – К.: Інтертехнологія, 2009. – 164 с.
9. *Домарев В.В. Безопасность информационных технологий. Системный подход / В.В. Домарев.* – К.: Диасофт, 2004. – 992 с.
10. *Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підручн. / В.В. Остроухов, В.М. Петрик, М.М. Присяжнюк та ін.; за заг. ред. С.Д. Скулиши.* – К.: КНТ, 2010. – 776 с.
11. *Забезпечення інформаційної безпеки у провідних країнах світу: навч. посіб. / В.М. Петрик, Д.С. Мельник, О.О. Бакалинський та ін. за заг. ред. В.М. Петрика.* – К.: Видавництво ІСЗЗІ НТУУ “КПІ”, 2014. – 260 с.
12. *Сацук Г. Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки / Г. Сацук.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/satshuk_publ.php.
13. *Телебачення як джерело політичних новин – загальнонаціональне опитування.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://dif.org.ua/article/telebachennya-yak-dzherelo-politichnikh-novin-zagalno-natsionalne-opituvannya>.
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://novosti.dn.ua/themes/118/>.
15. *Індекс результативності російської пропаганди.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=510&page=1>.
16. *Гусаров В. Информационные амбиции Кремля – 2017: итоги и прогнозы / В. Гусаров.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://sprotyv.info/ru/news/kyev/informacionnye-ambicii-kremlya-2017-itogi-i-prognozy-analitika>.
17. *Фальшивое обличье войны.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.media-krytyka.info/za-scho-krytykuyut-media/falsyifikovane-oblychchya-viyny.html>.
18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rating-group.com.ua/upload/files/RG_religion_report_042015.2.pdf.
19. *В. Гусаров. Информационный вброс – метод эффективного информационного влияния.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://sprotyv.info/ru/news/kyev/informacionny-vbros-metod-effektivnogo-informacionnogo-vliyaniya-analitika>.
20. *Індекс інформаційного впливу Кремля.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/indeks_informatsionnogo_vplivu_kremlya/.
21. *Сірик А.О. Напрями протидії інформаційним заходам під час російської агресії на території України. / А.О. Сірик, С.В. Озеров // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил.* – Х.: ХУПС. – 2015. – Вип. 4 (45) – С. 43-46.

Надійшла до редколегії 4.01.2017

Рецензент: д-р техн. наук проф. О.Б. Леонтьєв, Харківський національний університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків

ЗАДАЧИ ЗАЩИТЫ НАЦИОНАЛЬНОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА ПО ОПЫТУ ВЕДЕНИЯ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ РФ НА ВОСТОКЕ УКРАИНЫ

А.Н. Косоогов, А.А. Сирьк

В статье проанализированы информационные технологии, которые применялись РФ во время ведения гибридной войны на Востоке Украины. Определены задачи, которые необходимо решать для защиты украинского информационного пространства та определены особенности информационной безопасности в Украине на современном этапе.

Ключевые слова: информационная безопасность, информационные технологии, гибридная война, Украина.

TASKS OF DEFENCE NATIONAL INFORMATION SPACE ACCORDING TO HYBRID WARFARE ON EAST OF UKRAINE

O. Kosogov, A. Siryk

The article analyzes the information technologies, which are used on the Osd of Ukraine. Identified the problems to be solved to protect Ukrainian information field and peculiarities of information security in Ukraine today.

Keywords: information security, information technologies, Ukraine, hybrid warfare.